

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İSLÂM-TÜRK MEDENİYETİ VE AVRUPA
Uluslararası Sempozyum

İSAM Konferans Salonu

XI. to XVIII. centuries

ISLAMIC-TURKISH CIVILIZATION AND EUROPE
International Symposium

ISAM Conference Hall

• Felsefe - Bilim

• Siyaset - Devlet

• Dil - Edebiyat - Sanat

• Askerlik

• Sosyal Hayat

• İmge

• Philosophy - Science

• Politics - State

• Language - Literature - Art

• Military

• Daily Life

• Image

The logo for ISAM (International Symposium on Islamic and Turkish Civilization and Europe) is located at the bottom center of the page. It consists of a stylized 'R' symbol followed by the letters 'ISAM' in a bold, sans-serif font, all enclosed within a rectangular border.

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İslâm-Türk Medeniyeti ve Avrupa

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

24-26 Kasım, 2006

- Felsefe - Bilim
- Siyaset - Devlet
- Dil - Edebiyat - Sanat
- Askerlik
- Sosyal Hayat
- İmge

Türkiye Diyanet Vakfı	
İslâm Araştırmaları Merkezi	
Kütüphanesi	
Dem. No:	164624
Tas. No:	297.09
	İSL. T

Organizasyon:

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İSLÂM-TÜRK MEDENİYETİ VE AVRUPA

Uluslararası Sempozyum

SİCİLYA'DAKİ İSLÂM MEDENİYETİNİN AVRUPA'YA ETKİLERİ

*Mehmet AZIMLI**

Bu çalışmamızda İslam Dünyasının en önemli bilim merkezlerinden biri olan Sicilya ve buradaki Müslümanların kurduğu yapılanmanın batıya etkisi konusunu inceleyeceğiz. Bilindiği gibi Sicilya, İslam medeniyetinin Haçlı Seferleri ve Endülüs ile birlikte batıya etki yaptığı üçüncü bir ana yoldur. Rönesans yoluyla Batının aydınlanmasına en fazla etkiyi yaptığı da ilave ederse, Avrupa'nın İslam medeniyetinden en fazla etkilendiği ana damar Sicilya'dır denilebilir.

İslam Dünyasında üretilen bilim, felsefe ve teknolojiler, atlama taşı olarak farzedebileceğimiz bu önemli adadan Avrupa'ya nakledilmiş ve Avrupa'daki aydınlanma sürecinin de özellikle bu adanın kuzeyinde yer alan İtalya'dan başlaması da bunun en önemli kanıtlarından biri sayılabilir. Müslümanlar, Avrupa'ya Sicilya yoluyla bir çok teknoloji yanında, kağıt ve barut gibi ilmi ve askeri alanda Avrupa'yı çok ileri noktalara götürecek hayati keşifleri öğretmişlerdi. Müslümanların hakimiyetlerinin zayıfladığı süreçte Sicilya hakimi olan Normanlar döneminde bu etki daha yoğun bir şekilde batıya transfer edildi. Bu dönemde Napoli'de kurulan üniversite ile İslam dünyasından getirilen bilim ve felsefe kitapları Latince'ye çevrilmişti. Bu çeviriler ile Batılılar, kendilerinden kat kat üstün olan bu bilim ve teknoloji karşısında bir aşağılık duygusuna düşmüş ve bunun neticesi olarak çok yoğun bir gayretle bunu elde etmenin yollarını araştırmaya başlamışlardı. Bu gayret de ise Batının bir atılımı girmesine sebep olmuştu.

İslam Dünyasının Sicilya üzerinden Avrupa'ya etkisi sadece bilim ve felsefede olmamıştı. Mimari alanda da etkileşim söz konusuydu. Nitekim o dönemde yapılan eserlerin özellikle Mısırda kurulmuş olan Müslüman-Türk devleti olan Toloniler tarafından yapılan cami gibi eserlerden etkilendiği, özellikle Roman sanatında kullanıldığı ve sonra da Gotik sanatının ana motifi olarak yüzyıllar boyu Avrupalıların ruhunu ve gözünü okşadığını görüyoruz. Bunun yanında Arapça'nın özellikle güney bölgesinde kullanılan İtalyanca'ya olan etkisi ve Müslümanların buradan ayrıldıktan sonra bölge insanların Müslümanlara olan özelemlerinin tarih boyunca devam etmesi de ayrı bir anekdotur.

Sonuç olarak bunun gibi bilgiler özellikle klasik İslam tarihleri yanında, İbn Cübeyr gibi gezginlerin izlenimleriyle birlikte Sicilya'nın Avrupa'nın aydınlanmasına yaptığı etki siyasi, mimari, sanatsal, ilmi, zirai, endüstriyel ve dil-edebiyat yönünden maddeler halinde incelenip bildiride sunulacak ve izah edilecektir.

Giriş

Medeniyet, dönemsel bir yapılanma olmaktan ziyade, insanlığın ortak gayretinden ortaya çıkan bir yapılanmadır. İnsanlığın ürettiği değerler genel olarak, ortak bir havuzda birikir ve her medeniyet bu birikimden faydalanır. Tarihte yaşayan medeniyetler, gerçek başarıyı diğer medeniyetlerin maddi ve kültürel birikimlerini kullanarak elde etmişlerdir. Müslümanlar da Antik Helen, Roma, Hint ve Çin medeniyetlerinin ürettiği değerleri, transfer etmişlerdir. Konumuzla bağlantılı olarak örnek verirsek; Memun, İslam Medeniyetinin sıçrama merhalesi olan Beytü'l-

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi.

Hikme'nin, Bağdat'taki tercüme bürosuna, Anadolu'nun birçok yöresinden topladığı gibi, Sicilya'da bulunan antik kitaplardan da getirtmişti.¹

Müslümanlar, elde ettikleri bu birikimlere katkılar yapıp kendi bünyesine katarak yeni bir medeniyet üretmişler ve ürettiklerini başka toplumlarla paylaşmışlardır. Avrupa bu paylaşımdan en geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu anlamda nasıl ki İslam Medeniyetinin temelinde Helen, Roma, Hint ve Çin medeniyetlerinin birikimleri varsa, bu günkü Batı Medeniyetinin de temelinde İslam Medeniyetinin etkisi bulunmaktadır.² İslam'ın Batı üzerinde icra ettiği tesirleri, siyasi ve idari yapıdan edebiyata, şehircilikten yargı müessesesine, yaşam standardından sosyal hayata kadar hemen her alanda görmek mümkündür.³

Bu çalışmamızda, Ortaçağ İslam Dünyasının en önemli merkezlerinden biri olan Sicilya'da Müslümanların kurduğu yapılanmanın Batı dünyasına etkisi konusunu inceleyeceğiz. Şunu da burada hemen ifade edelim ki; İslam Medeniyetinin Batıya tesirinin yolları anlatılırken, Sicilya'daki İslam Medeniyetinin tesiri üzerinde fazla durulmamıştır. Bunun sebebi anlatımların özellikle İspanya ve Haçlı seferlerinin Batıya tesiri üzerinde yoğunlaşması sonucu Sicilya'daki Medeniyetin tesirinin onların gölgesinde kalmasıdır.

İslam Öncesi Sicilya

İslam öncesinde Sicilya, Bizanslıların Arapları sürgün ettikleri yer olarak bilinir. Nitekim Bizans'a bağlı Gassani emirlerinden Numan b. Münzir, isyan edince buraya sürülmüştü.⁴ Müslüman fetihlerinden önce Sicilya'da hâkim olan güç Bizans'tı.⁵ Bizans, Sicilya'yı o dönemde bir atlama taşı gibi kullanıyor ve buradan Kuzey Afrika'daki Müslüman topraklarına baskınlar düzenliyordu.⁶ Sicilyalılar Bizans'ın buradaki yönetiminden pek de memnun değillerdi. Nitekim 668 tarihinde adayı ziyaret eden İmparator II. Kostans'ı hamamda öldürmüşlerdi.⁷

Sicilya'nın Fethi

Sicilya, ilk olarak Hz. Osman devrinde 649 veya 652 yılında Şam valisi Muâviye'nin deniz kuvvetleri komutanlığına getirdiği, Muâviye İbn Hüdeyc tarafından kuşatılmış, ancak fethedilememiştir. Daha sonraki Müslüman akımları, 720 tarihinde Yezit b. Ebi Müslim,⁸ 728 tarihinde Bişr b. Safvan,⁹ 731 tarihinde de Müstenir

¹ Casim Avcı, *İslam Bizans İlişkileri*, İstanbul, 2003, 197.

² Edip Akyol, "İslâm Medeniyeti'nin Batı'ya Etkileri İle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *İstem*, Konya, 2006, Sayı, VI, s. 118.

³ Bkz Philip K. Hitti, *İslam Tarihi*, Çev; Salih Tuğ, İstanbul, 1989, II, 975.

⁴ Avcı, 27.

⁵ İbnu'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1995, I, 339.

⁶ İbnu'l-Esir, IV, 109.

⁷ İbnu'l-Esir, III, 199; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2005, V, 323.

⁸ Halife b. Hayyat, *Tarih-u Halife b. Hayyat*, Çev; Abdülhalık Bakır, Ankara, 2001, 390.

⁹ İbnu'l-Esir, V, 146.

b. Haris,¹⁰ Abdülmelik b. Katan,¹¹ 734 de Ubeyd b. Habbab'ın bir Bizans ordusunu yenmesi¹² ve 118/736 da Kusem b. Avane'nin Sicilya'daki Evveliyeye'yi ele geçirmesi şeklinde devam etmiştir.¹³ Bütün bu akınlar sonucu Bizanslılar adada Müslüman akınlarından oluşan korku sonucu birçok kale ve hisarı tahkim ettiler.¹⁴ Bu türden gerek kara savaşları gerek denizde gerçekleşen mücadeleler Sicilya'nın Ağlebiler tarafından kesin olarak fethine kadar devam edecektir.¹⁵

Adanın Müslümanlar tarafından kesin olarak fethi, Abbasiler döneminde Kuzey Afrika'da hâkimiyet tesis eden Ağlebîler tarafından gerçekleştirilecektir.¹⁶ Adada isyan eden Bizanslı komutan Fimi'nin isyanı başarısız olunca, Ağlebilere müracaat ederek Ağlebi emiri Ziyadetullah'ı adanın fethi konusunda teşvik edip onun tereddütlerini giderdi. Bunun üzerine Ziyadetullah, Kadı Ebu Abdullah Esed İbnu'l-Furât'ı, ordu komutanlığına getirip, emrine de 10.000 piyade, 700 süvari ve yaklaşık 100 gemi vererek Sicilya'nın fethine memur etmişti.¹⁷ İbnu'l-Furât, 827 tarihinde Sicilya'nın Tunus'a en yakın noktası olan Mazerâ'ya çıktı ve Saragosa'yı kuşattı. Bu sırada Müslümanlar arasında çıkan veba salgını sonucu Kadı Esed İbnu'l-Furât vefat etti. İbnu'l-Furât'ın yerine geçen komutan Muhammed ibn Ebu'l-Cevârî, Sirakuza kuşatmasını kaldırdı. Ağlebi hükümdarı Ziyâdetullah'ın gönderdiği yardım sayesinde güçlenen Müslümanlar, 831 yılında Palermo'yu ele geçirdiler. 840 yılında daha kuzeydeki Bari kenti fethedildi. 843 yılında yani Sicilya Adasındaki Mazerâ kentine ayak basıştan on beş yıl sonra Messina ele geçirildi.¹⁸

Müslüman fatihler, Sicilya'daki halka daha önceki Bizans yönetiminden daha hoşgörülü bir yönetim sergilediler. Kadın ve çocuklara vergi indirimi uyguladılar.¹⁹ Sonuçta Sicilya Ağlebîler tarafından 827'de başlatılan ve 902 yılına kadar devam eden bir asra yakın fetih hareketi sonunda fethedilebildi.²⁰ Sicilyalılar ise bu fetih olayına karşı çabuk teslim olmamışlardı. Nitekim onların isyancı bir kavim oldukları Sicilya'nın Fatımi valisinin Halife Mehdi'ye gönderdiği mektupta açıkça ifade edilmektedir.²¹ Sicilya bir müddet sonra 947'den itibaren Fatımilerin gönderdiği Kelbi asıllı valiler tarafından yönetilmeye başlandı.²² Kelbiler döneminde Sicilya'nın yönetim ve kurumlar açısından Kayravan, Mısır ve Endülüs'le yarışa girdiğini görüyoruz.²³

¹⁰ İbnu'l-Esir, V, 174.

¹¹ Halife b. Hayyat, 412.

¹² İbnu'l-Esir, V, 185.

¹³ Halife b. Hayyat, 416.

¹⁴ İbnu'l-Esir, V, 456.

¹⁵ İbn Kesir, VII, 414.

¹⁶ İbnu'l-Esir, VII, 61.

¹⁷ İhsan Abbas, *el-Arabu fi Sıkalıyye*, Beyrut, 1975, 34.

¹⁸ İbnu'l-Esir, VI, 333.

¹⁹ Haydar Bammât, *İslam'ın Çehreşi*, Çev; Osman Fehmi Giritli, İstanbul, 1975, 259.

²⁰ İbnu'l-Esir, VII, 320.

²¹ İbnu'l-Esir, VIII, 72. Son yüzyıllardaki dünya mafyasının ağırlıklı bölümünün Sicilya'dan çıkması da dikkate değerdir.

²² İbnu'l-Esir, VIII, 471.

²³ İhsan Abbas, 56.

Sicilya Adasının fethi, İtalya'daki İslâm fetihleri için köprü vazifesi gördü. Artık İtalya üzerine de seferler yapılmaya başlanmıştır.²⁴ Müslümanlar IX. yüzyılda gerçekleştirdikleri akınlarla Güney İtalya'yı, Malta'yı ve bazı sahil şehirlerini ele geçirerek Roma'ya doğru ilerlediler. Aynı zamanda Alp Dağlarını aşmak suretiyle X. yüzyıl boyunca Orta Avrupa içlerine seferler düzenlediler.²⁵ Buralarda bulunan bazı kaleler, hisarlar ve yer isimleri, söz konusu eserlerin o bölgelere girilen askerî seferler esnasında yapıldığını göstermektedir.²⁶

Normanlar Döneminde Sicilya İslam Medeniyeti

Müslümanların İtalya hâkimiyeti fazla sürmedi. 880 yılında Bizans İmparatoru I. Vasii, İtalya'nın Güney sahilinde bulunan Toronto şehrini geri aldı. Bundan birkaç yıl önce Bari sahil şehri Müslümanlar tarafından kaybedilmişti. Bir kaç yıl sonra da İtalya'nın en güney ucu olan Kalabria eyaleti de Müslümanların elinden çıktı. Bu arada Müslümanlar arası iç mücadeleler de başlamıştı.²⁷ Bu durum özellikle Ağlebilerin yıkılması üzerine onun topraklarına mirasçı olan Şii Fatımilerin döneminde yoğunlaştı ve 1040 lardan 1060 lara kadar mahalli asillerin yönettiği adada, bu tarihten itibaren Normanların baskıları başladı ve 1072 de Palermo, 16 yıl sonra da Saragosa Normanların eline geçti. 1091 de ise ada tamamen işgal edildi.²⁸

Normanlar, Müslümanlardaki kültürel birikimi fark ederek onlara karşı müsamahakâr davrandılar. Mücadele gücünü yitiren Müslümanlara ilim ve sanat alanında eserler verme imkânı verdiler. Böylece bundan sonraki uzun müddet boyunca İslam kültürü, Grek, Roma kültürü ile yoğruldu ve yeni bir medeniyet ortaya çıktı. Greklerdeki güzellik duygusu, Şarkın bilgisi ve Romalılardaki canlılık birleşmiş yeni bir oluşum çıkmıştı.²⁹ Normanlar dönemini bir anlamda İslam Medeniyetinin Avrupa'yı aşılama dönemi olarak değerlendirirsek yanlış olmaz. Bunun neticeleri ve meyveleri ise yüzyıllar boyu devam edecektir.³⁰

Sicilya'daki ilk Norman kralı I. Roger, papalığın teklif ve baskılarına direnerek Sicilya'lı Müslümanların zorla Hıristiyanlaştırılmalarını engelledi. O, adadaki Müslüman kalifiye kitlenin baskı karşısında göç edeceğinden korkuyordu. Adadaki bu topluluktan istifade etmek için orduda, bürokraside çalışan Müslüman mühendis ve askerleri muhafaza edip hatta ağırlıklı olarak onları tercih etti.³¹ Oğlu II. Roger da aynı siyaseti izledi. O, en gizli devlet sırlarını bile Müslüman danışmanlarıyla yapardı. Yönetiminde Müslüman liderleri taklit ederdi, onu bilmeyen Müslüman sanırdı. I.

²⁴ İbnu'l-Esir, IX, 13.

²⁵ Hitti, II, 962.

²⁶ İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, 2006, 246.

²⁷ İbnu'l-Esir, VIII, 337.

²⁸ İbnu'l-Esir, IX, 193.

²⁹ Fikret Işıltan, "Sicilya", *İA*, X, 595.

³⁰ Abdurrahman Bedevi, *Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslam'ın Rolü*, Çev; Muharrem Tan, İstanbul, 2002, 7.

³¹ İbrahim Altan, *İslam Tarihinde Sicilya Adasının Yeri*, İstanbul, 1993, 84-85.

William da benzer siyaset güttüğü için onun ölümünde Müslüman kadınlar gözyaşı dökmüşlerdi.³² İbn Cübeyr, II. William'ın denizde boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Müslümanları kurtarmak için çok para isteyen balıkçılara paralarını ödeyip onları kurtardığını, ayrıca o' olmasaydı Müslümanları köleleştireceklerini onun lütfüyle kurtulduklarını anlatır.³³

Bu dönemden sonraki fetret döneminde bazı isyan girişimlerine girip bunun sonucunda büyük sıkıntılara maruz kalan Müslümanlar,³⁴ II. Frederik'in bazı dönemlerinde rahatlığa kavuşmuşlardı. II. Frederik, İslam dininin hayranı, İslam kültürünü seven ve öğrenmek isteyen bir kişi idi. İslâm düşüncesinin tesiri altında kalarak bu dine karşı ilgi duymuştu. Etrafında Müslüman âlimleri bulundururdu.³⁵ Müslümanlar, 1250 yılında II. Frederik'in vefat etmesinden sonra büyük baskılara maruz kaldılar. Böylece, yaklaşık 250 yıl süren (1091) fiili hâkimiyetten ve 400 yıl süren ikametden sonra, (1249)³⁶ Sicilya'da İslam'ın ve Müslümanların hikâyesi sona erse de, etkisi tarihte yerini almış ve günümüze kadar devam etmiştir. Kalan Müslümanlar ise, 1300 lerde zorla Hıristiyanlaştırılmışlardır.³⁷

Sicilya İslam Medeniyetinin Batıya Tesiri

Sicilya'da yerli halk ile Müslümanlar arasında barış içinde bir yaşama düzeni kurulmuştu. İktisadi ve ticari faaliyetler çok gelişkindi.³⁸ Bir zamanlar savaş gürültüleri ile çalkalanan ülkede şimdi camiler, medreseler, saraylar inşa edilmeye başlanmıştı. Müslümanlar Sicilya'daki hâkimiyetleri sırasında adaya birçok yenilik getirdiler. Hıristiyan ahaliye geniş bir serbestlik tanıdılar. Vergileri hafiflettiler. Başşehir Palermo'da bu dönemde bulunan 300 cami bölgedeki İslam kültürünün ne derece hâkim olduğunu göstermektedir. Müslüman kadınlardan etkilenen Sicilyalı kadınlar Müslüman kadınların modasını takip ederek peçe takarlardı.³⁹ Hatta öyle oldu ki toplumdaki insanlar farklı dinlere mensup olmalarına rağmen aynı kıyafetlerinden dolayı birbirlerinden ayırt edilemiyordu.⁴⁰

İslam hakimiyeti boyunca, esasen geçmiş eski medeniyetlerin hatıralarıyla yüklü Sicilya'yı, Eski Grek ve Roma'nın kıymetli kültür mirası ile karma bir hale gelmiş olan Doğu-İslam kültür cereyanları kaplamış bulunuyordu ki bu karma kültür, Norman istilasından sonra nihayet kesin bir şekil alabilmiş ve Norman kültürüne kendine has ayrımcı karakterini verebilmiştir. O zamana kadar sulh zamanının güzel sanatları yerine,

³² Altan, 92.

³³ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, Çev; İsmail Güler, İstanbul, 2003, 240.

³⁴ Ancak bütün bu gelişmeler adadaki Müslümanlara hiç bir baskının olmadığı anlamına gelmez. Buradaki korkunç baskılardan İbn Cübeyr uzun uzun bahsetmektedir. İbn Cübeyr, 251.

³⁵ II. Frederik, etrafında saygı duyduğu İslam âlimleriyle oturumlar düzenler ve onların kendisini sözüne ters söyledikleri sözleri kabullenir hatta karşı çıkanları sustururdu. İbnu'l-Esir, XI, 100.

³⁶ Bekir Karlığâ, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul, 2004, 170.

³⁷ Bkz. Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, Çev; Aysel Bora, İstanbul, 2000, 50.

³⁸ İbn Havkal, *Suretu'l-Arz*, Beyrut, 1938, 119.

³⁹ İbn Cübeyr, 250.

⁴⁰ Bammam, *İslam'ın Çehresi*, 259.

harp sanatı ve mücadele alanlarında kafalarını yoran Müslümanlar, Normanların adayı ele geçişlerinden sonra, her alanda sahip oldukları deha sayesinde, İslam-Norman sanat ve kültürü alanında ortaya çıkan zengin fikri patlamada tam bir verimliliğe ulaşabilmişlerdir.⁴¹ Norman Kralları ve onların yerine geçen varisleri, sadece Sicilya adası değil, aynı zamanda Güney İtalya üzerinde de hâkimiyet kurmuş olduklarından, İslam Dünyasındaki kültür varlığının, birçok unsur ve değerleri, İtalya Yarımadası ve Avrupa içlerine aktarılıp iletilmesinde bir köprü vazifesi de görmüştü. Onuncu asrın ortalarından itibaren İslam dünyasındaki birikim açık bir şekilde Alp sıradağlarının kuzeyinde göze çarpmaya başlamış ve kıta Avrupa'sını sarmıştır. Bu etki sadece bilim teknik alanında değil günlük yaşam tarzı ile de alakalıdır. Yani Batı karanlıktan kurtulduysa bunu biraz da Sicilya'ya borçludur.

Sicilya, Haçlı Seferleri ve Endülüs ile birlikte İslam Medeniyetinin Batıya etki yaptığı üçüncü bir yoldur.⁴² Rönesans'ın Batının aydınlanmasına en fazla etkiyi yaptığını kabul edersek, -bazı bilginler kabul etmese de-⁴³ Avrupa'nın İslam Medeniyetinden en fazla etkilendiği ana damar Sicilya'dır denilebilir. Bu anlamda Sicilya'daki İslam Medeniyeti, İslam kültür ve medeniyetinin bir paratoneri, iletkeni olmuştur. Böylece Avrupa'nın içinde bulunduğu karanlık devir bir değişim gösterirken bunda en önemli pay Müslümanlara aittir. İslam Dünyasında üretilen bilim, felsefe ve teknolojiler, atlama taşı olarak farzedebileceğimiz bu önemli adadan Avrupa'ya nakledilmiştir. Avrupa'daki aydınlanma sürecinin de özellikle Sicilya'nın kuzeyinde yer alan İtalya'dan başlaması bunun en önemli kanıtlarından biri sayılabilir. Müslümanlar, Avrupa'ya Sicilya yoluyla birçok teknoloji yanında, kâğıt ve barut gibi ilmi ve askeri alanda Avrupa'yı çok ileri noktalara götürecek hayati keşifleri öğretmişlerdi. Yapılan çeviriler ile Batılılar, kendilerinden kat kat üstün olan bu bilim ve teknoloji karşısında endişeye düşmüş, İslâm'dan ve onun siyasi kuvvetinden telaşlanıp⁴⁴ çok yoğun bir gayretle bunları elde etmenin yollarını araştırmaya başlamışlardı. Bu gayret de Batının atılıma girmesine sebep olmuştu.⁴⁵ Şimdi bu etkileşimin hangi alanlarda yoğunlaştığına kısaca göz atalım.

Siyasi Etki

Müslümanların Sicilya'da kurdukları siyasi yapılanmanın, kendilerinden sonra gelen Normanlar dönemi ve dolayısıyla onun da etkisiyle Avrupa siyasi yapılanması üzerinde etkileri olmuştur. Sicilya'yı ele geçirerek burada bir krallık kuran Normanlar, Ağlebi, Fatımi, Kelbi dönemi Müslümanlardan kalma saray adet ve merasimleri,⁴⁶ bu bağlamda Müslümanlar döneminde kurulan yönetim kurumları olan Divanları, İslam

⁴¹ Hitti, II, 966.

⁴² Ahmet Gürkan, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ankara, Trz. 305.

⁴³ Bernart Lewis, *Tarihte Araplar*, İstanbul, 2000, 162, 159.

⁴⁴ Akyol, 119.

⁴⁵ Bkz. Montgomery Watt, *İslam'ın Avrupa'ya Tesiri*, İstanbul, 1986, 23.

⁴⁶ Altan, 80.

dünyasında kullanılan özel kalem anlamındaki Hacıplık müessesesini⁴⁷ ve Müslümanlardan kalma muhafız alaylarını da uygulamada aynen devam ettirdiler.⁴⁸ Buradan da Avrupa'ya geçmesine vesile oldular.⁴⁹ Adanın Normanlar tarafından işgal edilmesinden bir asır sonra bile Hıristiyanların idaresi altındaki Sicilya'da en yüksek makam ve vazifelerin Müslümanlar tarafından doldurulmakta oluşu görülmeye değer durumdur. Onların yönetimi dışardan bakılınca adeta yarı İslami bir yönetimdi denilebilir.⁵⁰

Bu dönemde Norman Kralları, daha önceki Müslüman krallar gibi giyinmiyorlar, yarı Müslüman hayatı yaşıyorlardı. Müslüman dünyasında adet olan ve adına Tıraz denilen krallara ait özel elbiselerin üzerindeki yazı geleneğini devam ettirip, Arapça kufi yazıyla yazılan bu elbiseleri giyiyorlardı. Zaten resmi dil hemen hemen Arapça idi. Kralların bazıları Arapça biliyorlardı. Arapçanın etkisi her yere hâkimdi. Diplomaların bir kısmı Arapça olarak dolduruluyordu.⁵¹ Maliye Müslümanların elinde idi, bu yüzden mali dil tamamen Arapça idi. Hükümdarlık alameti olarak kabul edilen para basımında da Müslümanların etkisi devam ediyordu. Paraların üzerinde Arap figürleri vardı ve aynı zamanda bazen kelime-i tevhit, bazen de besmele yazılıyordu. Resmi işlerde Hicri takvim kullanılmaya devam ediyordu. Kısacası Sicilya'daki Norman hâkimiyeti İslâmi yönetim karakterini devam ettirmiştir.⁵²

Kral I. Roger, Sicilya'da esas itibariyle Müslümanlar zamanındaki eski idari sistem ve teşkilatını aynen muhafaza etmiş, hatta yüksek mevkilerdeki Müslüman idareci ve memurlarını makamlarında muhafaza etmişti.⁵³ O, eski sistemi yıkmaktan öte kullanmayı tercih etmişti. Başkenti Messina değil, Müslümanların başkenti olan Palermo yapmıştı.⁵⁴ Onun Palermo'daki sarayı Batılı olmaktan çok, Doğulu bir saray görünümündeydi.⁵⁵ Bastırdığı paraların üzerinde Saf suresi 9. ayet yazılıydı. Bu bilgiler gerek sikkeler ve gerekse de belgelerle sabittir.⁵⁶

II. Roger'ın ordusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluşuyordu ve bu ordusuyla 1130-1154 yıllarında Güney İtalya'ya saldırmıştı. O, Müslüman kıyafeti ile dolaşıyordu ve giydiği elbiseler, İslami tarzda desenlerle süslüydü. Onun Hıristiyan olduğunu bilmeyen bir kimse onu Müslüman zannederdi.⁵⁷ Bu yüzden kendisine "yarı dinsiz" deniliyordu.⁵⁸ Bu dönemde Sicilya'da en yüksek rütbe "Ammiratus Ammiratorum" yani "Emiru'l-Ümera" idi. "Emiru'l-Rahl" kelimesi de "Amiral" e dönüşmüştü.⁵⁹ Bu durum, Norman Sicilya'sını, Hıristiyan dünyası tarihinde bu özelliğiyle yegâne Hıristiyan

⁴⁷ Bkz. Bammat, *İslam'ın Çehresi*, 260.

⁴⁸ İhsan Abbas, 147.

⁴⁹ Hitti, I, 495.

⁵⁰ İhsan Abbas, 146.

⁵¹ Akyol, 122.

⁵² Sigit Hunke *Batıyı Aydınlatan İslam Güneşi*, Çev; Servet Sezgin, İstanbul, 1972, 300.

⁵³ Karlğa, 163.

⁵⁴ Hunke, 301.

⁵⁵ Hitti, II, 966.

⁵⁶ Karlğa, 163.

⁵⁷ Altan, 87.

⁵⁸ Bernard Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, Byy., Trz., 162.

⁵⁹ Hunke, 306.

Devleti durumuna getirmişti.⁶⁰ II. Roger, Arapça bilirdi. İmzası “*Elhamdulillahî şükran li-niamihî*” idi.⁶¹ Lakabı İslam Dünyasındaki hükümdarların kullandıkları lakaplara benzer şekilde “*Mutez Billah*” idi.⁶² Halen Viyana müzesinde sergilenen kaftanı kufi yazılarla süslüdür. I. William’ın unvanı “*Hadi bi Emrillah*”, iken, II. William’ın ki “*Mustaiz Billâh*” idi.⁶³

Kral II. William, kraliyet nimetlerinden yararlanma, kanun koyma, yönetmelik yapma, adamlarına bürokrasideki rütbelerine göre davranma, krallığı ihtişamlı hale getirme ve bu ihtişamları sergileme konusunda Müslüman sultanlara benzemeye çalışmaktaydı. O, en önemli karar meclisi olan kraliyet meclisine Müslümanları almıştı.⁶⁴ Namaz vakti gelince kralın yanındaki Müslümanlar gruplar halinde ayrılıp namaza giderlerdi. İbn Cübeyr, onun aşçısının ve terzisinin Müslüman olduğunu, bürokrasinin ve sarayın çoğunun Müslümanlardan oluştuğunu, kralın en gizli konuları bile Müslüman danışmanlarıyla paylaştığını belirtir. II. William’ın imzası “*Elhamdulillahî Hakka Hamdihi*” idi. Sicilya’nın Normanların eline geçişinden bir asır sonra bile Müslümanların kadıları vardı ve ticaretin önemli bölümünü ellerinde tutuyorlardı.⁶⁵ Bu durum bir anlamda galibin mağluba tabi olması anlamına geliyordu ki başka yerde pek görülmemiştir.⁶⁶

Sicilya Kralı II. Frederik, doğu kıyafetini ve Müslüman âdetlerini o kadar çok benimsemişti ki⁶⁷ 1250 de öldüğünde Arap kıyafetleri ile kefenlenip defnedilmişti. O ayrıca Arapçayı öğrenmiş, İslâm düşünürlerinin kitaplarını orijinallerinden okuma imkânına sahip olmuştu. II. Frederik’in imza yetkili kişisi İbn Abdurrahman adında bir Müslüman’dı ve onun adına yetkili elçilik görevinde de bulunuyordu. Pek çok Sicilyalı devlet adamı gibi sarayında Doğudakine benzer haremlik-selâmlık kurmuştu. II. Frederik bir yandan kendi özel yaşayış ve alışkanlıkları, diğer yandan resmi hayatında yarı yarıya doğulu idi. Onun papalığın yetkilerini kısıtlamayı amaçlayan ve dünyevî otoriteyi tamamen sivil yönetime bıraktırmayı planlayan tavırlarından rahatsız olan papa, onun aleyhinde aforoz kararı çıkarttı. Papanın ölümü üzerine II. Frederik, yeni Papa’nın seçimini de engelledi ve böylece Hıristiyan âlemi bir buçuk yıl dinî liderden mahrum kaldı. Ancak 1243 yılında Papa seçilebilen IV. Innocent, önce II. Frederik ile iyi geçindi, ancak tekrar araları açıldı. II. Frederik çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir ordu ile Roma’yı kuşattı ve Papa, 1244 yılında kenti terk ederek Fransa’nın Lyon kentine kaçmak zorunda kaldı. Ertesi yıl burada bir Konsil toplayarak imparatorun yeniden aforoz edilmesini ve imparatorluk görevine son verilmesini öngören bir karar

⁶⁰ Hitti, II, 966; Karlığa, 164.

⁶¹ İhsan Abbas, 145.

⁶² İdrisi, *Nüzhetu'l-Müşâtâk fi İhtiraki'l-Âfak*, Beyrut, 1989, I, 4.

⁶³ Karlığa, 165.

⁶⁴ Altan, 93.

⁶⁵ İbn Cübeyr, 243-246.

⁶⁶ Hunke, 305.

⁶⁷ Mustafa Sibai, *İslâm Medeniyeti'nden Altın Tablolar*, Çev; Nezir Demircan-M. Sait Şimşek, Konya, 1979, 42.

çıkartmayı başardı ise de bu kararı uygulayacak bir dünyevî otorite bulamadığı için, bir türlü tatbik imkânı bulamadı.⁶⁸

II. Frederik döneminde en çok dikkat çeken şeyin İslam siyasi rejimi olduğu anlaşılmaktadır. II. Fréderik, her söylediği sözün Tanrı buyruğu olduğunu düşünen kutsal Papalık yerine, ancak Tanrı'nın kesinleşmiş olan buyruklarını uygulamakla görevli bir hilâfet rejiminin daha tutarlı olduğunu düşünerek Kilise'nin otoritesini kısıtlamaya ve İslam dünyasında yakından tanıma imkânı bulduğu hilâfet sistemini, Batı dünyasına taşımaya kalkışmıştı. Papa ile mücadelesi bunun üzerineydi. O, böyle bir rejimi daha makul buluyordu. Nitekim onun bu çabaları, belki de papalığın batı dünyasında önemini yitirmesinin ve kilisenin dünyevi egemenliğine son verecek olan laikliğin başlangıcının ilk işaretleri olarak görülebileceğini söyleyebiliriz.⁶⁹

Mimari ve Sanatsal Etki

Sicilya'da Müslümanların gelişiyle başlayan yoğun şehirleşme, yanında İslam dünyasından edinilen bilgi ve tecrübelerin adaya akışını sağladı. Fetihle beraber başlayan imar faaliyetleri İslam hâkimiyetinin bitişi ve Müslümanların Norman dönemindeki müsamahakâr ortam gereği kendilerini ilmi ve sanatsal faaliyetlere vermeleriyle doruğa ulaştı. Normanlar, burada buldukları mimari, sanatsal zarafet ve estetiğin esiri oldular. Onlar Müslüman kralların yaşadıkları saraylara yerleşmekle kalmadılar, bunlara benzer saraylar yaptılar.⁷⁰

Bu dönemde mimarideki İslami tesirler yoğun olarak görülüyordu. Müslümanlar, mimariye sonsuz bir incelik ve hayal hissi veriyorlar, mimarinin cazibeliğini ve orijinallliğini canlı renklerle fayansların, mermer harçlarının, iç içe örülmüş binlerce geometrik şekillerle gayet ince oyulmuş ve kesilmiş alçıların üzerindeki yazıların karakterlerine ve hayali yapraklardan yapılan pırlantaların dekorasyonuna yansıtıyorlardı.⁷¹ Müslüman sanatkarlar, Palermo'daki Palatine Kilisesinde görülen mozaik ve kitabelerden anlaşıldığı üzere, Sicilya ve İtalya'nın güney bölgelerinde uzun seneler boyu mesleklerini devam ettirmişlerdi.⁷²

Sicilya'daki Norman mimarisi Roma ve İslâm üslubunun başarılı bir karışımı oldu. Mimarideki süslemelerde ise tamamen İslâm geleneğinin izleri hâkim oldu. Mesela Rönesans'ın bir model ve icadı olarak tanıtılan Campanili (kilise çan kulesi), Kuzey Afrika'dan özellikle Fatımi döneminin sanatsal etkileriyle yapılmış ve bilhassa Mısır'dan alınmış minare yapısının özel bir biçimiydi.⁷³ II. Roger tarafından başşehir Palermo'da inşa ettirilen büyük kilise binasının tavanları, İslami tesir altında kalarak yapılmış resimler, desenler ve Kufi yazılarıyla süslenip bezenmişti ve kiliseden çok camiye

⁶⁸ Bkz. Hitti, II, 973.

⁶⁹ Karlğa, 168.

⁷⁰ Hunke, 303-304.

⁷¹ Mustafa Ateşmen, *Avrupalı Gözüyle İslâm*, Byy, 1973, 38.

⁷² M.G.S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, Çev; Heyet, İstanbul, 1993, II, 400; Sarıçam, 247.

⁷³ Hitti, II, 975.

benziyordu.⁷⁴ Hiç şüphesiz bu yapıda ve Sicilya'daki diğer abidelerin yapımındaki gibi Müslüman sanatkarlar kullanılmıştı. Bugün Vatikan'daki Hıristiyan Müzesi ve diğer müzeleri süsleyen mücevher kutuları ve piskopos asaları da dahil, bir çok fildişi eşya bu devre ait Sicilya-İslam sanatını en güzel bir biçimde göstermektedir.⁷⁵ İbn Cübeyr, II. William dönemi İslami mimariye göre da yapılan sarayların güzelliklerini anlatmaktadır.⁷⁶ II Frederik'in kurduğu şatoda bir Arap tarzıydı.⁷⁷

Müslümanların Sicilya mimarisine çok şey kattıkları, Batı'da özellikle de İtalya'da bilinmektedir.⁷⁸ Sivri kemer tarzı, Batı'da bambaşka bir şekilde kullanılmakla birlikte gotik mimariyi etkiledi ve bu durum Gotik ve Rönesans yapılarında görülmektedir.⁷⁹ Mısırda kurulan ilk Müslüman-Türk devleti olan Tolonilerin yaptığı camideki tasarımların Sicilya yoluyla özellikle Roman sanatında kullanıldığı ve sonra da Gotik sanatının ana motifi olarak yüzyıllar boyu Avrupalıların ruhunu ve gözünü okşadığını görüyoruz.⁸⁰ Batıdaki sanat eserlerindeki yonca yaprağı şeklinde kemer kubbe kasnakları, çiçek motifleri, mozaik kaplama, oymacılık Sicilya yoluyla Almanya'ya geçmişti. Sicilya mimarisinde görülen Kufi hat ve ahşap ve fildişi oymacılık kilise yapılarında görülebilmektedir.⁸¹ İtalya'da geç Ortaçağ ve Rönesans'ta yapılan kuleleri Kahire'deki ve daha doğudaki kuleleri karşılaştırsak, daha büyük benzerlikler ortaya çıkar. Bu yapı türleri İtalya üzerinden Avrupa'nın diğer yerlerine yayılmıştı. Örneğin, İngiltere'deki birçok karışık kemerler, Kahire'de yapılmış daha eski kemerlere çok benzemektedir. XVII. yüzyılın sonunda, Londra'daki kiliseler için yapılan kulelerin örneğini daha önceki cami minarelerinde bulmak mümkündür.⁸²

İslam sanatının etkisi İtalya'da değişik boyutlarda ortaya çıkıyordu. Bu dönemde ciltlenen kitaplar, tamamen Doğulu bir dış görünüm içerisindedi. Müslümanların kitaplarında görülen fevkalade ciltçilik, artık Hıristiyanların yazdığı kitaplarda da görülüyordu. Bunlar Müslüman sanatkarlardan öğrenilmekteydi. Ayrıca Musul'da geliştirilen ve Sicilya üzerinden İtalya'ya giren pirinç eşya üzerine altın⁷⁰, gümüş yahut kırmızı bakır işlemeciliği gelişmişti.⁸³ Sicilya üzerinden İtalya'ya giren oradan Fransa hatta İngiltere'ye kadar uzanan Zecel türü Arap güftelerinin müziğe etkisini de unutmamak gerekir.⁸⁴

⁷⁴ Karlığa, 163.

⁷⁵ Hitti, II, 969.

⁷⁶ İbn Cübeyr, 248.

⁷⁷ Karlığa, 169.

⁷⁸ Bedevi 43

⁷⁹ Will Durant, *İslam Medeniyeti*, Orhan Bahaettin, Byy, Trz., 176.

⁸⁰ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, Ankara, 2002, 83.

⁸¹ Altan, 134.

⁸² Akyol, 129..

⁸³ Hitti, II, 976.

⁸⁴ Bedevi, 46.

İlmi Etki

İslam hâkimiyetinden sonra Sicilya, Müslümanlar tarafından ilim, kültür, ticaret merkezi haline getirilmiş ve burada bilim ve medeniyet teşekkül etmiştir. İslami dönemde İslam dünyasının bütün bilgi birikimi buraya akmıştı. Gerek doğudan gerek gerek Endülüs'ten buraya yoğun bir kitap akışı vardı.⁸⁵ Şimdi sıra bunların batıya aktarılmasındaydı.

Sicilya'da Müslümanlar tarafından kurulan medreselerde çeşitli milletlerden bilim adamları bir araya gelmiş ve her şey gerçekler üzerinden öğretilmişti.⁸⁶ İbn Havkal, o dönemlerde sadece Palermo'da 300 müderris olduğundan bahseder.⁸⁷ Normanlar dönemiyle birlikte Güney Avrupa'da, İslâm medreseleri taklit edilerek ilk üniversitelerin kurulduğu görülmektedir. Bunların mimari özelliği, ders programları, eğitim usulleri tamamen İslâm medreselerinin taklidiydi. Ortaçağ İslâm eğitim sisteminin, Batı'da ve bir dereceye kadar Sicilya kraliyet sarayında bir yer edinmiş olduğunu görmekteyiz.⁸⁸ Bu arada İtalya, İspanya ve Güney Fransa'dan birçok kimsenin İslâm medreselerine tahsile geldikleri görülmektedir.

Sicilya, İslâm Medeniyetinin yayılmasında ve birçok unsur ve değerlerinin İtalya yarımadası ve Avrupa içlerine aktarılıp iletilmesinde köprü vazifesi gördü. Norman Kralı II. Roger (1130-1154), Arapça öğrendiği gibi, Arapça yazılan eserleri toplamış ve büyük coğrafya bilim adamı İdrisî gibi Müslüman bilim adamlarını alanlarında araştırma yapmaya teşvik etmiştir. Nitekim İdrisî, 1154'te yazdığı II. Roger'e övgülerle başlayan *Kitâb-u Rucâr* adıyla da meşhur olan *Nüzhetu'l-Müşâtâk fi İhtiraki'l-Âfâk* adlı eserini II. Roger'a takdim etmiştir.⁸⁹ Eser, kendisinden önceki bilgileri özetle nakletmekle kalmaz, aynı zamanda bilgi toplamak amacıyla çeşitli ülkelere gönderilmiş olan kimselerin topladıkları orijinal malumatı da içerir. Topladığı bilgileri tenkidi bir süzgeçten geçiren İdrisi, bu eserinde dikkati çeken bir geniş görüşlülük getirmekte ve Dünyanın yuvarlaklığı gibi bir takım esas gerçeklere de sıkı sıkıya sarılmaktadır. Bu abidevi eserinden ayrı olarak İdrisi, II. Roger için küre biçiminde bir gök haritası ile daire biçiminde başka bir dünya haritasını, her ikisi de gümüş üzerine olmak üzere imal etmiştir.⁹⁰ Bu eser ile Batılılar dünya coğrafyası konusundaki yetersiz bilgilerini geliştirdiler,⁹¹ coğrafi keşiflere çıkacak olan İspanya ve Portekiz gemicileri ilk bilgilerini buradan öğrendiler⁹² ve bu kitap batıda üç buçuk asır boyunca aşılamadı.⁹³ Bir anlamda bu kitap, dünyanın keşfine dolayısıyla batının sınıf atlamasına büyük katkı sağlamış oldu.

⁸⁵ İhsan Abbas, 92.

⁸⁶ Hodgson, II, 399.

⁸⁷ İbn Havkal, 126.

⁸⁸ George Makdisi, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim*, Çev; Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu, İstanbul, 2004, 415.

⁸⁹ İdrisi, I, 8.

⁹⁰ Hitti, II, 976.*

⁹¹ Watt, 31.

⁹² Altan, 126.

⁹³ Haydar, Bammat, *Garp Medeniyetinin Kuruluşunda Müslümanların Rolü*, Çev; Avni İlhan, İstanbul, 1966, 69.

İslam kültürüne aşina olan II. Frederik'in, Arapçayı anlayıp konuşacak kadar bildiği bilinmektedir. Katıldığı haclı seferi esnasında birçok Müslüman âlimle görüşmüştü. İslâm kültürüne çok meraklıydı. Müslüman bir kadından ders aldığı, Sicilyalı bir Müslüman'dan mantık okuduğu bildirilir.⁹⁴ O, 1224 yılında Napoli'de bir üniversite kurmuş ve bu üniversiteyi, İslâm düşüncesini Batı'ya tanıtmak için bir akademi haline getirmişti. Buraya birçok Arapça eserler toplamış, bu kurumun en önemli işi Arapçadan Latinceye tercüme yapmak olmuştu. Burada Aristo ve İbn Rüş'tün eserleri tercüme edilerek ders kitabı olarak okutuluyor ve çeviriler Paris ve Polonya'ya gönderiliyordu.⁹⁵ Bu durum, II. Frederik hanedanı düştükten sonra da devam etmiştir. Ayrıca Bologna üniversitesine Arapça kitaplar hediye etmişti.⁹⁶ O, mütercim Michael Scot'a sarayında geniş imkânlar vererek İslam bilim ve düşüncesine ait pek çok eseri Arapçadan Latinceye tercüme ettirmişti. Michael Scot,⁹⁷ Aristo'nun biyoloji ve zooloji'ye dair Arapçaya çevrilmiş eserlerinden, Latinceye bazı tercüme yapılmıştı. Aristo'nun bir eserini İbn Sina'nın yaptığı şerh ile birlikte özet halinde tercüme edip hamisi II. Frederik'e takdim etmişti. Grekçe olan aslı halen kayıp *Optica* gibi birçok eser Arapçasından Latinceye çevrilmiştir. Daha çok tıp, astronomi ve matematiğe dair eserlerin tercümelerinin yapıldığı Sicilya'da bu çevrilen eserlerin, asırlar boyu birçok sayıda el yazmaları çıkarılarak Avrupa'da yayılmıştır. Bu tercüme işinde Sicilya'nın gösterdiği gayret, birinci derecede önem taşımaktadır ve bu gayret İtalya'da gerçekleştirilen Rönesans'ın başlangıcına işaret eden adımlar olmuştur.⁹⁸ Sonuçta doğrusunu söylemek gerekirse Helenistik kültüre dayandığı iddiasıyla yola çıkan Batılıların Helenistik kültürün korunmasına katkıları olmamıştı.⁹⁹ Bu korumada esas görevi yapanlar Müslümanlar olmuştu. Müslümanlar Sicilya'yı fethettikten sonra klasik eserleri ve antikiteyi Avrupalılara sundular.¹⁰⁰ Batılılar da eski Yunan eserlerini okumak için Arapça öğrendiler.¹⁰¹

II. Frederik, Arap tıbbının yayıldığı merkezlerden biri olan Salerno Tıp Okulu'na önemli destek verdi.¹⁰² Nitekim Batı tıbbı üzerinde etkisi olan, kurucularından biri Müslüman olan ve tam bir İslami mimari ile yapılan,¹⁰³ Salerno Tıp Okulu'nun gelişiminde Arapçadan tercüme edilen eserlerin önemli rolü olmuştu.¹⁰⁴ Salerno Tıp Okulu'nda hocalar Arapça kaynaklardan ders veriyorlardı.¹⁰⁵

⁹⁴ Karlığa, 168.

⁹⁵ Bammat, *İslam'ın Çehresi*, 260.

⁹⁶ De Lacy O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, Çev; Hüseyin Yurdaydın, Y. Kutluay, Ankara, 1971, 168.

⁹⁷ Watt, 37.

⁹⁸ Hitti, II, 972-975.

⁹⁹ Hodgson, 401.

¹⁰⁰ Otto Spies, *Doğu Kültürünün Avrupa Üzerindeki Tesirleri*, Çev; Neşet Ersoy, ATO Dergisi İlave Yayınları, No: 8, Ankara, 1974, 6,7.

¹⁰¹ İsmet Kayaoğlu, *İslâm Kurumları Tarihi*, Konya, 1994, II, 92.

¹⁰² Watt, 73.

¹⁰³ Hunke, 211-212.

¹⁰⁴ Sarıçam, 248.

¹⁰⁵ Altan, 104.

II. Frederik, İslam dünyasındaki emirlerle yazışmakta, dünyanın muhtelif bölgelerindeki bilginlere sorular yöneltmekteydi.¹⁰⁶ Bu sorular, *el-Ecvibetii's-Sikaliyye* diye şöhret bulan bir dizi eserin yazılmasına neden olmuştur. Devrin önde gelen bilginlerine yönelttiği sorulara tatminkâr cevaplar verenlere büyük hediyeler göndermişti. Diğer bir çok Müslüman Hükümdara arzettiği gibi, Sultan el-Kamil'e de kısmen bilgi toplayıp öğrenmek ve kısmen de bilmece mahiyetinde bir takım matematik ve felsefe problemleri arz edip sormuştur ki bunları Mısırlı bir alim başarı ile çözüp cevaplandırmıştı. Karışık matematiksel problemler ile geometri ve astronomi ile ilgili problemler ise, Musul'da çözümlenip cevaplandırılmıştı.¹⁰⁷

Sicilya'nın ilmi etkisi ve tercümelemler, Batıda müspet ilim, akılcılık ve serbest düşüncenin doğmasında büyük rol oynamıştır. Müslüman eserlerinin Batı'da tanınması, uzun süredir entelektüel bakımdan derin bir uykuda olan Batı dünyasının uyanmasına sebep olmuştur. Bu kültür teması çağına, XVI. yüzyıl Rönesans'ı ile kıyaslayarak, "XIII. yüzyıl Rönesans'ı" adı verilmiştir. Çünkü XVI. yüzyıl Rönesans'ının özellikleri sanat ve edebiyata ilişkin olduğu halde, XIII. yüzyıl Rönesans'ı ilk planda olmak üzere ilim ve felsefeyi ilgilendirmektedir.¹⁰⁸

Sonuç olarak bilim alanında batının ilerlemesinde Müslümanların rolü çok büyük olmuştur. Fikir ve düşüncenin birleşme noktasını teşkil eden Sicilya'nın, orta çağ ilim ve kültürünün yeni nesillere ulaştırılmasında oynadığı rol önemlidir. Bu dönemde Arapça eserler, Latince'ye tercüme edilerek Rönesans ve ardından modern bilimin doğuşuna zemin hazırlandı. Bu alanda Müslümanların ileri sürdüğü en önemli ve en esaslı fikir, bilime karşı oluşuyla ön plana çıkan kiliseye karşı ilmin din ile bağdaşabileceğini ortaya koymalarıdır.

Zirai Etki

Sicilya'ya gelen ve yerleşen Müslümanlar beraberlerinde Sicilya'da bilinmeyen yeni zirâî usuller getirmişlerdi. Mısır ve Mezopotamya'da uyguladıkları ziraat ve sulama ilmini¹⁰⁹ çok kısa bir sürede buraya taşıyıp¹¹⁰ bu gün bile kullanılan sulama tesisleri¹¹¹ mükemmel sulama tesisleri kurdular.¹¹²

Zeytin, pamuk, şeker kamışı gibi o zamana kadar Sicilya bölgesi halkınca bilinmeyen bitkileri yetiştirdiler. Ada sakinlerine portakal, dut, hurma şeker kamışı ve pamuk üretimini öğrettiler. Zirai alanda bol mahsul almayı bilen Müslümanlar, Normanlar döneminde bu işleri ileri noktalara vardırıdılar.¹¹³ O zamana kadar nadasa bırakılan toprakların tam kapasiteyle kullanımı da burada uygulandı. Halen yaşayan yer

¹⁰⁶ Hunke, 358; Altan, 101.

¹⁰⁷ Bkz. Karlığa, 169.

¹⁰⁸ Kayaoğlu, 93.

¹⁰⁹ Bkz İbn Havkal, 118.

¹¹⁰ Ateşmen, 39.

¹¹¹ Altan, 145.

¹¹² Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, 159.

¹¹³ Bammat, *İslam'ın Çehresi*, 259.

isimleri, zirai sahada fatihlerin tesirinin önemini göstermektedir. Bugün bile Palermo'da birçok çeşme ismi, tarım ve zanaat kollarında kullanılan birçok Arapça kelime, zirai etkinin kuvvetini açıkça ortaya koymaktadır.¹¹⁴

Boylece asırlar boyunca ülkedeki ticari ve zirai hayat, geniş çapta Musliiman tüccarların elinde kalmış ve ziraat, topraktan bol mahsul alınabilmesi için nasıl hareket edilmesini ve ne yapılmasını gayet iyi bilen Müslüman ziraatçıların idaresi altında refah ve bolluk içinde sürdürülmüştür. İpek böcekçiliği burada uygulanmış, Papirus bitkisi evvelkinden çok daha fazla miktarlarda yetiştirilmiştir.¹¹⁵ 1184 yılında Sicilya adasını ziyaret eden İbn Cübeyr, burada gördüğü toprağın bereketinden, zengin tabii kaynaklarından ve çok sayıdaki çeşitli gepim vasitalarından ve meyvelerin çeşit ve bolluğundan son derece etkilenmiştir.¹¹⁶

Endüstriyel Etki

Müslümanlar Sicilya'da endüstriyel alanda birçok yeniliğe imza attılar.¹¹⁷ Gümüş, bakır, demir, kükürt, mermer, kına¹¹⁸ ve granit madenlerinin işletilmesini nizama bağladılar.¹¹⁹ Palermo, gibi şehirlerdeki Müslüman sanatkâr toplulukları yerlileri endüstriyel sanatları öğretime tabi tuttular. Musul'da XII. yüzyılda başlatılıp geliştirilen sanayi dalı olan pirinç eşya üzerine altın, gümüş, yakut ve bakır işlenmesi buralarda da gelişmeye başlamıştı. Tekstil, seramikçilik, kâğıt yapımı, ipekçilik ve şeker istihsalı gibi birçok endüstri kollarını geliştirdiler.¹²⁰ El sanatlarına verilen önem, mimarideki büyük gelişim, farklı materyalleri işleme ve şekil verme yetisi ve Arap entelektüellerin etkileri, Batı toplumlarının Ortaçağ'ın karanlığından sıyrılıp bu dönemi Aydınlanma çağı niteliğinde gepirmesine olanak sağlamıştı.

Müslüman hükümdarlar tarafından Palermo'daki sarayda kurulan ünlü dikimevi, Sicilya'daki Hristiyan hanedan mensuplarına, üzerinde İslâmî nakış ve süslemeler, hatta kufi yazılar bulunan kumaştan dokumaya uzun seneler devam etmiştir. İmparatorların giydiği ipek elbise ve goraplar, üzeri Arap motifleri ile süslü Palermo ipeği idi.¹²¹ O dönemde Sicilya kumaşı dünyaca meşhur idi.¹²² İtalya'nın ilk dokuma sanatkârları, teknik bilgilerini ve süsleme modellerini Sicilya'dan almışlardı. Bu yüzden İtalya'da dokunan kumaşlarda Oryantal karakter hâkimdi. XIII. asrın başlarından itibaren ipek dokumacılığı birçok İtalyan şehirde esas sanayi dalı haline gelmiş ve bu şehirlerde Sicilya'daki örneklerini taklit etmek suretiyle dokunan kumaşlar, Avrupa'nın çeşitli bölgelerine gönderilir bir duruma yükselmiş bulunuyordu. Bu tür ürünlere Avrupa'da

¹¹⁴ Lewis, *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, 171.

¹¹⁵ Hitti, II, 967.

¹¹⁶ İbn Cübeyr, 242.

¹¹⁷ Bammât, *İslâm'ın Çehresi*, 259.

¹¹⁸ Altan, 147.

¹¹⁹ Gürkan, 282.

¹²⁰ Hitti, II, 967.

¹²¹ Akyol, 127.

¹²² Altan, 145.

istek o kadar fazlaydı ki, bir takım doğulu iisubunda elbiseye sahip olmayan, kendini güzel giyinmiş saymıyordu.¹²³

Müslümanlar Sicilya'da gemi sanayinde ileri noktalara ulaştılar, bitki liflerinden gemi halatları ürettiler ve gemicilikte kullanılan petrol sanayini geliştirdiler. Onlar bu hususta Hint okyanusunda edindikleri bilgi ve tecrübelerin meyvelerini Akdeniz'e getirdiler. Bu gelişmeler daha büyük ve Atlantik'i geçebilen gemilerin yapımı ile sonuçlanacaktır.¹²⁴ Müslümanların ilme ve bilime kattıkları başka bir hizmet de Pusulayı Batı'ya tanıtmak olmuştur. Gemicilikteki ilerlemeler ve Pusulanın öğretilmesiyle Avrupa'da denizcilik tekniği çok ilerledi ve coğrafi keşifler bu sayede gerçekleşti.¹²⁵

Kültür ve medeniyetin yayılmasında birinci derecede önemli olan kâğıdın Avrupa'da yayılmasında Müslümanların rolü büyük olmuştur. Pahalı bir madde olan ipek yerine daha bol ve tedariki kolay bir madde paçavradan kâğıt imali yapan Müslümanlar, dünya tarihi açısından bu önemli gelişmeyi¹²⁶ Avrupa'ya tanıttılar.¹²⁷ Böylece kâğıdın kullanılışı, Endülüs ve Sicilya yoluyla Avrupa'ya geçti.¹²⁸ Sonuçta Sicilya üzerinden Avrupa'ya kâğıdın transferi ve Avrupa'da bollaşması da Ronesans'ın sebepleri arasında sayılmaktadır.¹²⁹

Dil ve Edebiyat Yoniinden Etki

Sicilya'nın Avrupa dil ve edebiyatı üzerinde de etkileri vardır.¹³⁰ Norman kralı II. Roger Arap giiri dinlemeyi seven ve etrafında Arap şairler bulunduran birisiydi. II. Frederik Müslüman şairleri Palermo sarayında topladı. Etrafındakiler Müslüman halkın ağızlarında dolaşan şiirlerini toplayarak Sicilya şiiri oluşturmuşlardı.¹³¹ Halk dilinde şiirin yaygınlaşması da Müslüman şairler sayesinde olmuştu.¹³²

İtalyan şiiri, nesri ve musikisi de Müslüman edebiyatçıların etkisinde kaldı.¹³³ Dante gibi İtalyan yazarlar Müslüman edebiyatından etkilendiler. Dante, Maari'den¹³⁴ ve özellikle de İbn Arabî'nin "Miraç" adlı eserinden etkilenmiş ve meşhur İlahi Komedyası'nı adeta bunun benzeri olarak ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.¹³⁵ Sicilya yoluyla edebiyat alanında Avrupa'ya birçok masal ve hikâye unsuru da geçmiştir.

¹²³ Altan, 91.

¹²⁴ Watt, 43.

¹²⁵ Akyol, 130.

¹²⁶ Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti*, Çev. Salih Şaban, İstanbul, 2000, 528.

¹²⁷ Kayaoğlu, 97.

¹²⁸ Watt, 34; Hitti, II, 896.

¹²⁹ Yazıcı, 39.

¹³⁰ Bak. İhsan Abbas, 180.

¹³¹ Bammat *İslam'ın Çehresi*, 260.

¹³² Altan, 136.

¹³³ Watt, 37.

¹³⁴ Bammat *İslam'ın Çehresi*, 281.

¹³⁵ Bedevi Dante'nin İbn Arabî'nin Miraç isimli kitabından etkilenmesini uzunca anlatmaktadır. Bkz. 30.

Bunlar Alp dağları yoluyla kuzeye ulaşmıştır.¹³⁶ Bunlar arasında Yedi Uyurlar gibi dini anlatım türleri de vardır. Bu etkiler sonraki yüz yıllarda da devam etmiştir.¹³⁷ O dönemden kalma Arapça ile yazılan bazı kitabeler ve mezar taşları Arapçanın etkisinin göstergelerinden biridir.¹³⁸

Bütün bunlar Müslümanların Bah kültürüne, felsefe ve ilmine kattıkları qeylerdir. İslam medeniyetinin Batı dillerinde bıraktığı izler de bulunmaktadır. Batı dillerine geçen kelimelerin bir kısmı medeniyet üstünlüğünden dolayı kullanılan eşyanın isimleri, bir kısmı da çeşitli alanlardaki ilmi terimlerdir. Müslümanların buradaki etkisi o kadar ileridir ki bazı kelimeler hala kullanılmaktadır. Bu bilim ve sanat transferi sırasında Arapçanın özellikle güney bölgesinde kullanılan İtalyancaya olan etkisi ve Müslümanların buradan ayrıldıktan sonra bölge insanların Müslümanlara olan özelemlerinin tarih boyunca devam etmesi de ayrı bir anekdottur.¹³⁹ Bu, günlük hayattaki İtalyancadaki kelimelerden ve isimlerde kullanılan nisbet “ya” sından da anlaşılabilir.¹⁴⁰ Misal olarak, meşhur örneklerden bir kısmını verirsek; **sakk**, kelimesi Batı’da **çek**, divan kelimesi İtalyancada doana, şeker anlamına gelen **sükker** kelimesi İtalyancada **zuccherò**, Fransızcada sucre, İngilizcede sugar, şerbet kelimesi Fransızca’da sorbet şeklini almıştır. Algebre, cebir kelimesinden, chiffre, sıfırdan; cafe kahveden gelirken, pamuk anlamındaki keten **Kıtn**¹⁴¹ ve içki anlamında **şarap** kullanılmaktadır.¹⁴² Kablo, tarife otel kelimeleri de aynıdır.¹⁴³

¹³⁶ Hitti, 11,975.

¹³⁷ Bedevi, 78.

¹³⁸ Altan, 135.

¹³⁹ Bunlardan biri olan Sicilyalı Michele Amari’dir. Bkz. Altan, 7.

¹⁴⁰ Mazerani, Berlusconi, Covanni, gibi, bkz. Altan, 151.

¹⁴¹ Sibai, 45.

¹⁴² Watt, 149-156.

¹⁴³ Hunke, 342.